

О. О. Кулініч
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права інтелектуальної власності
та корпоративного права Національного університету
“Одеська юридична академія”

УДК 347.788.5

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ФОТОГРАФІЧНИХ ТВОРІВ ІЗ ЗОБРАЖЕННЯМ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ПІСЛЯ ЇХНЬОЇ СМЕРТІ

Аналізуються загальні правила використання зображень осіб після їхньої смерті. Розглядаються приклади з практики розгляду справ як судами України, так і судами зарубіжних країн, пов'язаних із захистом права на зображення осіб після їхньої смерті. Наводяться випадки неправомірного використання зображень осіб після їхньої смерті з рекламною метою, при виробленні продукції тощо. Звертається увага на норми законодавства штату Каліфорнія про захист прав померлих знаменитостей. Надаються пропозиції щодо вироблення єдиних стандартів захисту права на зображення “публічних” осіб після їхньої смерті.

Ключові слова: фотографія, зображення, знаменитості, померлі особи, комерційна мета.

У двадцять першому столітті з появою різноманітних технічних засобів фіксації зображень, способів та форм розповсюдження фотографічних творів постає питання щодо здійснення належної охорони як авторських прав на фотографічні твори, так і прав та інтересів осіб, які зображені на таких творах. Окремий інтерес становить питання визначення режиму правової охорони творів, зокрема розповсюдження фотографічних творів, що містять зображення “публічних” осіб, пересічних фізичних осіб, осіб після їхньої смерті, об'єктів права власності (наприклад, нерухомості) тощо.

Питання щодо визначення фотографічного твору як об'єкту авторського права, умов надання йому правової охорони, охорони інтересів фізичних осіб, що зображені на таких творах, частково були предметом розгляду в окремих наукових публікаціях Ж. Зварич, С. Мазуренко, В. Мельникова, О. Моргунової, С. Сліпченко та ін. Разом з цим детального дослідження особливостей використання творів із зазначених відповідних видів зображення здійснено не було, що й обумовлює актуальність проведення цього дослідження.

Метою статті є визначення правового режиму охорони зображень фізичних осіб після їхньої смерті та особливості використання фотографічних творів з їхнім зображенням відповідно до чинного законодавства України та штату Каліфорнії (США).

В Україні відповідно до ст. 308 Цивільного кодексу України [1] діє загальне правило стосовно всіх фізичних осіб: публічний показ, відтворення, розповсюдження фотографій фізичних осіб після їхньої смерті здійснюється тільки за згодою, наданою дітьми, вдовою (вдівцем), а у разі їхньої відсутності — за згодою батьків, братів і сестер.

Право фізичної особи на власне зображення, втілене на матеріальному носії, діє до кінця життя цієї особи, після її смерті переходить до того з подружжя, який пережив померлого, а при його відсутності — до батьків. У разі відсутності цих осіб або у разі їхньої смерті право на зображення, втілене на матеріальному носії, припиняється. Порушення права на зображення тягне за собою використання матеріального носія, а також стягнення збитків [2, с. 9]. Наприклад, журнал, який опублікував на своїй обкладинці фотографію захопленого в полон французького єзуїта, який був викрадений в січні 2006 року етнічною бандою та закатований до смерті, був за рішенням суду вилучений з обігу. Суддя вирішив, що фото завдає душевну травму сім'ї убитого. Крім того, суд прийняв рішення про виплату видавцями журналу фінансової компенсації сім'ї загиблого [3].

В Україні одна зі справ про незаконне використання фотографічного твору із зображенням особи після її смерті стосувалася незаконних дій однієї з ритуальних служб, що використали фото померлого як рекламу. Позивач звернулась до суду з позовом про захист честі, гідності, ділової репутації, відшкодування моральної шкоди, в обґрунтуванні якого зазначила, що 02.10.2004 р. помер її чоловік. У вересні 2005 року позивачка звернулась до відповідача щодо виготовлення фототаблички із зображенням її покійного чоловіка для розміщення на оградці могили останнього. У серпні 2006 року від працівників КБ “Південне” вона дізналась, що фото її чоловіка розміщено на рекламному стенді в бюро ритуальних послуг “Едельвейс” у приміщенні ритуальної служби. Ці звістки спричинили короткочасний розлад її здоров’я.

Позивачка просила суд стягнути з відповідача завдану їй моральну шкоду в розмірі 25 000 грн. та просила також зобов’язати відповідача розмістити в одному із номерів газети “Дніпро вечірній”, що виходить щоп’яtnic, об’яву такого змісту: “Керівник ПП, що займається виготовленням пам’ятників та благоустроєм могил, приносить свої вибачення родині її покійного чоловіка за виготовлення додаткової кількості фотовідбитків її покійного чоловіка на метало-емалевих пластинах (замість замовленої в одному екземплярі) та розміщення їхньої без згоди родичів покійного, з метою розширення своєї комерційної діяльності в майстернях по виготовленню пам’ятників, розташованих на під’їзді до Сурсько-Літовського кладовища та в центральних районах міських служб з надання ритуальних послуг “Едельвейс”.

При визначенні розміру моральної шкоди суд врахував ступінь і тривалість моральних страждань та прийняв рішення про стягнення моральної шкоди в розмірі лише 1 000 грн., адже розміщення відповідачем на рекламних стендах фототабличок із зображенням покійного чоловіка позивачки не можна вважати поширенням інформації, що принижує честь, гідність та ділову репутацію останньої. Доказів погіршення її авторитету та ділової репутації серед співробітників в КБ “Південне” позивачкою в судновому засіданні не надано [4].

Але найбільший інтерес у несумлінних підприємців все ж таки викликає незаконне використання фотографічних творів із зображеннями “публічних” осіб після їхньої смерті на товарах, у рекламі продукції, що дозволяє отримувати додатковий прибуток з продажу товарів завдяки популярності та підвищованого інтересу до певної “публічної” особи.

Одним із найпоширеніших способів використання фотографій “публічних” осіб (знаменитих фізичних осіб) є застосування зображень при виготовленні сувенірної продукції. Обов’язковою умовою такого використання зображення і можливості подальшого розповсюдження подібного роду продукції є отримання згоди фізичної особи, зображенії на фотографії. В іноземних країнах поширені ліцензії на право комерційного використання зображення, наявність яких свідчить про згоду особи на використання її зображення з комерційною метою, тобто про потенційне схвалення тих товарів або послуг, для яких використовуватиметься зображення. Разом з цим, часто попит на сувенірну продукцію з “обличчям зірки” зростає після смерті знаменитості, коли ще більше може підвищуватися суспільний інтерес, що обумовлюється, наприклад, раптовою смертю або якими-небудь загадковими

явищами, пов'язаними зі смертю “зірки”. Нерідко використання фотографій знаменитостей після їхньої смерті може збагатити не тільки самих правовласників, але і декілька поколінь правовласника на сотні тисяч доларів.

У світовій судовій практиці відомо багато спорів, пов'язаних із вирішенням питань про незаконне використання зображень знаменитих осіб.

Наприклад, компанія *Experience Hendrix*, яку очолює родичка відомого гітариста Джімі Хендрікса, а також компанія *Authentic Hendrix* оголосили про перемогу в суді над виробниками алкогольних напоїв *Dieffenbach, Electric Hendrix Spirits*. При оформленні пляшок “Електричної горілки Хендрікса” використовувалася фотографія гітариста і його підпис. Таким чином, компанія Діффенбаха вводила споживачів в оману про існуючий нібито зв'язок з особами, що володіють правами на спадщину Хендрікса та компанії, що випускає горілку. Власники прав на творчу спадщину Хендрікса переконали суд, що бізнесмен з Сіетлу Крейг Діффенбах незаконно використовував ім'я музиканта для випуску горілки. Було прийнято рішення про заборону випуску “Електричної горілки Хендрікса” [5].

В іншій справі за позовом вдови американського музиканта Френка Заппи в задоволенні позову було відмовлено. У квітні 2008 року Гейл Заппа подала до суду на організаторів фестивалю, вимагаючи припинити використання ім'я її чоловіка і його образу та виплатити їй 325 тис. доларів як компенсацію. Одним з джерел доходу організаторів є торгівля атрибутикою із зображеннями знаменитого рок-музиканта, який активно експериментував із самого початку своєї кар'єри в 1965 році з різними стилями — від авангарду і класики до року і джазу. Проте 21 січня суд підтвердив права організаторів на використання образу Френка Заппи, оскільки фестиваль виник в 1990 р. і незабаром одержав патент, тоді як патент Гейл Заппи був оформленний тільки в 2002 році [6].

У іншій справі було встановлено не тільки порушення права на використання зображення особи після її смерті, але і порушення авторських прав. Так, вдова актора і режисера Ролана Бикова Олена Санєєва подала позов із вимогою вилучити з продажу і знищити три тисячі екземплярів контрафактного тиражу книги про свого чоловіка, випущеної восени цього року московським видавництвом “А.П.Б.” “Найдобріший Бармалей Ролан Биков”, яка була випущена без узгодження зі спадкоємцями, а також відшкодувати їй збитки у розмірі 500 тис. рублів. Видавництво “А.П.Б.” вчинило plagiat чужих статей і фотографій, використавши авторський текст позивача і фотографії, шість років тому опубліковані в книзі-альбомі [7].

У зарубіжних країнах з недавніх часів практикують встановлення спеціального режиму використання фотографій знаменитих осіб з метою запобігання несанкціонованому використанню їхніх образів у комерційних цілях. Це пояснюється підвищеним інтересом з боку комерсантів та інших осіб до можливості використання зображень з комерційною метою і отримання незаконних доходів.

Прикладом дій подібного роду Закону є Каліфорнія, де в 2007 році губернатор Арнольд Шварценегер підписав закон, зареєстрований під номером 771, відомий як “Закон про мертві знаменитості” (*“Dead Celebrities Bill”*). Цей акт захищає права спадкоємців покійних кінозірок, музикантів, спортсменів та інших відомих осіб на комерційне використання їхньої зображення. Закон, завдяки якому знаменитості могли залишити права на використання свого імені і зображення як спадщину, хотіли прийняти в США ще в 1984 році. Проте тоді під дію закону підпадали лише ті відомі особи, хто помер після його прийняття. Впродовж тривалого часу Американська гільдія кіноакторів (*SAG*), а також власники компанії *Marilyn Monroe LLC* добивалися того, щоб під дію закону підпадали і ті зірки, які померли до його прийняття. На думку адвокатів, прийняття закону “про мертвих знаменитостей” лише в Каліфорнії не вирішує всіх проблем, тому необхідно прийняти подібний закон в штаті Нью-Йорк, оскільки офіційна кількість письменників і театральних акторів зареєстрована саме там, а на території Каліфорнії володіють

нерухомістю і не підпадають під дію закону [8].

Особливу зацікавленість у прийнятті “Закону про мертвих знаменитостей” виявила Гільдія кіноакторів (SAG) і спадкоємиця Мерілін Монро — Анна Старсберг. До останньої права на комерційне використання фотографій Монро перейшли від чоловіка, театрального педагога Страсберга. Ганна Страсберг очолює компанію *Marilyn Monroe LLC* і вже декілька років добивається юридичного обґрунтування права використовувати зображення Монро [9]. Спадщина, залишена нею сім'ї Страсберга, викладачу в *Actor's studio* принесла більше 30 млн. доларів компанії *Mmllc* за рахунок прав на все, що стосується померлої актриси: сувеніри, фотографії, аксесуари і так далі.

Але рішенням окружного суду Лос-Анджеlesa, прийнятим в 2008 році, за позовом спадкоємців-фотографів, яким віддавала перевагу актриса, що сподівалися одержати права на її образ, судя прийняла таке рішення: на момент смерті Монро проживала в Нью-Йорку, а не в Голівуді, в Каліфорнії. Це ключова відмінність, оскільки згідно з нью-йоркськими законами, права знаменитостей перестають діяти після її смерті. У Каліфорнії, навпаки, вони передаються спадкоємцям. Це рішення викликало ажіотаж у спадкоємців фотографів Сема Шоу і Мілтона Гріна, вони також вже померли, але проживали в Голівуді. Шоу зняв Мерілін із спідницєю, що розвивається від вітру, на тротуарі в Нью-Йорку у фільмі “Коли дружина у відпустці”. Грін фотографував її в останні місяці її життя.

Суддя довела, що актриса платила податки в Нью-Йорку, а не в Лос-Анджеles; її покоївка свідчила про те, що Монро називала “будинком” свою нью-йоркську квартиру; за словами адвоката, вона знімала одну квартиру в Голівуді тільки тому, що терпіти не могла готелі. Ці обставини дали підставу визнати, що до спадщини Монро не застосовується законодавство штату Каліфорнія.

Рішення суду мало несподіваний ефект. Воно знов розпалило суперництво між Нью-Йорком і Лос-Анджеlesом — двома культурними столицями США: Голівуду, який вважає, що саме він приніс Монро славу і багатство, здається зрадою те, що Мерілін називала себе мешканкою Нью-Йорка [10].

Таким чином, слід звернути увагу на неузгодженість положень законів навіть в межах декількох штатів, що створює спріні ситуації в застосуванні законодавства при вирішенні конфліктів щодо знаменитостей, що проживали протягом свого життя на території декількох штатів.

Стосовно іншої зірки — Майкла Джексона, після його раптової смерті Верховним судом Каліфорнії в 2009 році було прийнято рішення про надання дозволу на виготовлення і продаж товарів із зображенням Майкла Джексона, не дивлячись на заперечення матері знаменитого співака Кетрін Джексон. При розгляді справи суддя Майкл Беклофф залишив у силі контракт на виготовлення подібної продукції, укладений між компанією *Bravado International Group* і тимчасовими керівниками майном померлого співака. Передбачається, що основними предметами виробництва, на яких зосередиться *Bravado*, стане одяг із зображеннями “короля поп-музики” [11].

Таким чином, якщо розглядати законодавство у сфері охорони особистих немайнових прав фізичних осіб, слід звернути увагу на те, що існують основні два режими охорони прав фізичних осіб, що зображені на творах: охорона права на зображення “пересічних фізичних осіб” та охорона права на зображення “публічних осіб” (знаменитостей). На жаль, в Україні регламентовано тільки єдиний правовий режим використання зображень фізичних осіб після їхньої смерті — пересічних громадян і не існує ніяких спеціальних застережень чи умов щодо використання зображень знаменитих фізичних осіб після їхньої смерті. Законодавство про захист зображень знаменитостей знаходиться у стадії свого становлення.

На нашу думку, доцільно є розробка окремого нормативного акту про охорону права на зображення фізичних осіб, зокрема знаменитостей, або внесення змін у ст. 308 Цивільного кодексу України. При цьому слід звернути увагу на таке.

По-перше, необхідно є розробка певних критеріїв та умов для визначення фізичної особи як знаменитості з метою забезпечення захисту її інтересів у спеціальному режимі.

По-друге, як і для об'єктів авторського права, необхідно визначити певні категорії випадків, коли можливе вільне використання зображення знаменитості після її смерті без відповідного погодження зі спадкоємцями померлого (наприклад, використання з інформаційною метою, у навчанні, у підручниках тощо).

По-третє, потребує визначення умов і порядку комерційного використання різного роду об'єктів із зображенням фізичних осіб, зокрема картин із зображенням фізичних осіб, які становлять національне надбання, культурну спадщину та мають значну культурно-соціальну цінність.

Щодо використання зображення з комерційною метою, необхідно чітко визначити обмеження, коли, наприклад, внаслідок такого використання може бути зіпсована добра пам'ять про померлу особу чи завдана шкода культурній спадщині. Як приклад, можна навести зображення Мони Лізи з картини Леонардо да Вінчі, яке використовується одним із ресторанів міста Одеси у перекрученому вигляді, зокрема на рекламних буклетах ресторану (зі справжньою італійською кухнею, де виготовляється піца за рідкісною в Україні традиційною італійською технологією) Мона Ліза тримає у руках велику піцу. У цьому випадку, на наш погляд, має місце порушення особистих немайнових авторських прав, а саме права на недоторканість твору. Адже картина, яка відома у всьому світі, перекручена та використовується у досить непривабливому вигляді зі спотвореним змістом. На жаль, в Україні фактично не здійснюється ефективний контроль за використанням культурної спадщини з комерційною метою. У деяких випадках завдається шкода особистим немайновим правам та інтересам особи, яка зображена на творах, або правам особи, яка є автором твору, але ці дії залишаються безкарними.

Вирішення цих питань допомогло б частково запобігти можливим конфліктам між авторами фотографій, спадкоємцями і третіми особами, а також регулювати комерційну діяльність щодо використання зображень знаменитостей.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Текст] // ВВР. — 2003. — № 40–44. — Ст. 356.
2. Гаврилов, Э. П. Великая российская реформа права интеллектуальной собственности. Нормы, которые уже вступили в силу [Текст] / Э. П. Гаврилов // Патенты и лицензии. — 2007. — № 4. — С. 8–12.
3. Журнал с фотографией убитого еврея был изъят из продажи [Электронный ресурс] Юридическая практика. — URL : <http://www.yurpractika.com/news.php?id=0017617> [21.05.2009, 10:15].
4. Рішення Кіровського районного суду м. Дніпропетровська від 24.12.2009 р. по справі № 2–214/2009 [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7479795>.
5. Суд запретил выпускать “Электрическую водку Хендрикса” [Электронный ресурс] Юридическая практика. — URL : <http://www.yurpractika.com/news.php?id=0015888> [21.10.2008 г., 15:05].
6. Вдова Френка Заппі проиграла в суде дело против фестиваля Zappanale [Электронный ресурс] Юридическая практика. — URL : <http://www.yurpractika.com/news.php?id=0016615> [28.01.2009, 14:30].
7. Елена Санаева подала в суд из-за книги “Самый добрый Бармалей Ролан Быков” [Электронный ресурс] Юридическая Практика. — URL : <http://www.yurpractika.com/news.php?id=0007768> [14.12.2005; 14:35].
8. Арнольд Шварценеггер подписал “Закон о умерших знаменитостях” [Электронный ресурс] Все СМИ — мировые новости. — URL : <http://www.vsesmi.ru/news/1150930/2160496/>.
9. В Калифорнії захистили права мертвих знаменитостей [Электронный ресурс] Lenta.ru. — URL : <http://www.lenta.ru/news/2007/10/24/deadceleb/> [25.10.2007].

10. Судья лишил наследников прав на фотографии Мэрилин Монро [Электронный ресурс] Юридическая практика. — URL : <http://www.yurpractika.com/news.php?id=0013863> [01.04.2008].
11. Суд разрешил продавать товары с изображением М. Джексона [Электронный ресурс] Юридическая практика. — URL : <http://www.yurpractika.com/news.php?id=0018317> [19.08.2009].

Рекомендовано до друку кафедрою права інтелектуальної власності та корпоративного права Національного університету "Одеська юридична академія"
(протокол № 4 від 28 листопада 2011 року)

Надійшла до редакції 29.11.2011

Кулинич О. А. Особенности использования фотографических произведений с изображением физических лиц после их смерти

Анализируются общие правила использования изображений умерших лиц. Рассматриваются примеры из практики рассмотрения дел, как судами Украины, так и судами зарубежных стран, связанных с защитой права на изображения лиц после их смерти. Указываются примеры неправомерного использования изображений лиц с рекламной целью, при изготовлении продукции и др. Обращается внимание на нормы законодательства штата Калифорния о защите прав умерших знаменитостей. Приводятся предложения о выработке единых стандартов защиты права на изображение "публичных" лиц после их смерти.

Ключевые слова: фотография, изображение, знаменитости, умершие люди, коммерческая цель.

Kulinich, O. A. The Peculiarities of Photographs Usage Depicting Natural Persons after Their Death

In the following article the general rules of deceased individuals' images usage are analyzed. There are examples reviewed from the practice of legal investigation both by the Ukrainian courts and by foreign courts connected with the protection of the right for deceased natural persons photographs. The examples of the illegal exploitation of natural persons photographs for the commercial purpose and manufacturing are also given. Much attention is paid to the state of California legal regulations of deceased celebrities' rights protection. There are proposals of framing unified standards for right protection of "public" individuals after their death.

Key words: photography, image, celebrity, dead people, commercial purpose.

